

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-393-4-21>

**RUSSIFICATION: UKRAINIANS IN RUSSIAN LITERATURE.
EXPERIENCE OF SERBIA**

**РУСИФІКАЦІЯ: УКРАЇНЦІ В РОСІЙСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ.
ДОСВІД СЕРБІЇ**

Popova A. O.

*Bachelor of the 2nd year
of the Department of International
Information
Institute of Applied Mathematics
and Fundamental Sciences of Lviv
Polytechnic National University
Lviv, Ukraine*

Попова А. О.

*бакалавр II курсу кафедри
міжнародної інформації
Інститут прикладної математики
та фундаментальних наук
Національний університет
«Львівська політехніка»
м. Львів, Україна*

2023 рік приніс із собою розуміння, що глобальні світові системи, які десятиліттями утримували світ в мирі, руйнуються. На їхнє місце приходять нові концепції, організації та механізми, які, втім, успадковують деякі риси більш ранніх систем. Одна з таких ключових рис – фагоцитоз національних культур, тобто повне поглинання і знищення культур більш масштабними національними культурами [1, с. 272].

Прикладом такого поглинання культури є сербська. У Сербії активно проводиться русифікація. Через російську пропаганду серби вірять, що мають з росіянами «спільну історію, культуру, літературу та релігію». Активна русифікація проводиться у літературній площині, де образ Путіна та росіян максимально героїзується. Сербі вірять, що росіяни врятували їх від османських завойовників, хоча такого історичного факту не було. Численні статті, літературні твори присвячені цим подіям, де спостерігається героїзація мужності росіян. У культурі та літературі сербів просувається наратив «сербського міра» (тобто спільного простору сербів, разом з Косово), «російської весни» 2016 року, критикується «балканська осінь» (рух країн колишньої Югославії до ЄС та НАТО).

Культурний і освітній напрями стали частиною загальної стратегії Кремля, а також важливою складовою будь-яких видів дезінформації. «Стовпами» сербського русофільства є Російський будинок культури та науки у Белграді (1931) та Російсько-сербський гуманітарний центр у Ніші (2012). Це офіційні представництва РФ за кордоном, за діяльність яких уважно стежать неурядові організації, незалежні медіа, ЄС та

США [4]. Україна, на жаль, має сумний досвід русифікації, зокрема в літературі, який має багато спільного з сербським.

Україна і Росія часто стикалися з викликами і суперечностями у своїх взаєминах. Одним із важливих чинників цієї динаміки є образ українців у російській літературі минулого століття. Упродовж багатьох десятиліть українці та наша культура були репрезентовані через призму стереотипів, що формувалися в контексті політичних і соціокультурних реалій. Русифікація української культури, прагнення до створення того самого образу «братнього народу» та знищення української ідентичності – всі ці процеси мали суттєвий вплив на специфічне сприйняття українців не лише в самій Росії, що надалі потягнуло за собою безліч інсинуацій, а й на міжнародній арені [2, с. 121].

Активна русифікація української культури розпочалася у XIX столітті і тривала протягом усього XX століття. Вона включала в себе політику культурного асиміляціонізму, спрямованого на придушення української мови, культури та ідентичності на користь російської. У літературі цей процес проявлявся через представлення українців як другосортних, відсталих або недорозвинених людей, позбавлених власної ідентичності та культурної гідності [2, 122].

Одним із яскравих прикладів можна знайти у творчості письменника Миколи Гоголя. Хоча сам Гоголь був українцем за походженням, його творчість була сильно пронизана російською культурою та мовою. Його роман «Тарас Бульба», наприклад, хоч і описує український народ та їхню боротьбу за свободу, представляє цей народ крізь призму російського погляду на українців. У цьому романі українці зображені як прості, люди, які вихваляють свою фізичну силу і зухвалість, але позбавлені глибоких інтелектуальних якостей. Вони зображені як представники «задвіркової» культури, ніж, як носії цивілізації. В романі «Тарас Бульба» простежується ідея про належність України до «спільного русского міра», заклик до єдності всіх слов'янських народів під керівництвом Росії. Хоча Гоголь і був українцем, його творчість суттєво вплинула на формування образу українців у російській літературі та літературній свідомості. Цей приклад ілюструє: як русифікація української культури відбувалася через літературу, формуючи стереотипи та уявлення про народ, його історію та культуру [2, с. 123].

Також важливо зазначити, що чимало українських письменників і поетів XIX – початку XX століття, як-от Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, активно використовували українську мову у своїх творах для формування української культурної ідентичності. Однак, їхні роботи часто залишалися непоміченими за межами України через мовний бар'єр або ігнорувалися в контексті русифікованого культурного простору.

У російській літературі Україну та українців часто зображували як частину «братнього народу», але водночас як другорядних або залежних від Росії. Українці сприймалися як частина «єдиної російської нації», позбавлені власної історії, культури та національної гордості. У більшості російських творів, сюжет яких полягає в культивуванні образу України, або хоча б частково стикається з нашою країною, можна помітити одну особливість. Використання образу «малоросів» – тобто пряма асоціація українців із «малими росіянами» – «малими братами». Цей образ проникав у різноманітні літературні твори, особливо у XIX столітті, коли активно формувалися національні ідентичності багатьох народів [2, с. 124].

Прикладом такого використання може бути другорядний персонаж у романі «Війна і мир» Льва Толстого. У цьому творі описаний український козак Платов, який постає як вірний союзник російського народу в боротьбі з ворогами Росії. Його образ не тільки надає додаткового національного забарвлення твору, а й підсилює ідею єдності всіх слов'янських народів, включно з українцями, у боротьбі проти спільного ворога. Образ «братнього народу» в російській літературі минулого століття формувався через включення українців як «братів» до загальної картини слов'янської єдності, що посилювало ідею єдності та солідарності [2, с. 124].

Літературні образи українців часто слугували інструментом для знищення нашої національної ідентичності. Подання України як «малої Росії» підривало самосвідомість українців і створювало ілюзію повної культурної та історичної залежності від Росії. Це сприяло асиміляції українців і придушенню нашого національного руху. Розглянемо приклади відомих творів російської літератури, де зустрічаються стереотипи про українців. У «Мертвих душах» Миколи Гоголя українці зображені як прості, наївні люди, підпорядковані російській владі та традиціям. У «Тихому Доні» Михайла Шолохова українці представлені як частина козацтва, але другорядні щодо російських козаків [2, с. 125].

Деякі автори, як, наприклад, Й. Бродський («На незалежність України») та І. Тургенєв («Рудин»), виявляють значно більшу агресію у відношенні до українців, висвітлюючи образ нашої нації як зрадників, заздрісників, яких цікавлять лише борці та страждання за своєю часткою. Існує й інший тип авторів, що пишуть про Україну. Здебільшого, їхні твори також наповнені стереотипами, але у позитивному ключі. До них можна зарахувати М. Лермонтова з його віршем «М. А. Щербатової», Г. Ахматову («Стародавнє місто немов вимерло...») та І. Буніна («Життя Арсенєва»). Вони акцентують увагу на красі природи, родючості землі та теплому кліматі України [2, с. 125].

Отож, стереотипи про українців у російській літературі минулого століття віддзеркалюють складні відносини між Україною та Росією в сучасному світі. Вони впливали на сприйняття українців як другосортних громадян і підтримували політику знищення нашої національної ідентичності. Це призвело до популяризації думки серед росіян, що Україна не спроможна захистити себе та своїх громадян, а наша культура є дикунською, не здатною на розвиток та існування загалом. І хоча, пізніше, ці стереотипи зазнали критики, відкриваючи шлях до більш об'єктивного та справедливого уявлення про народи та культури, в свідомості росіян вже закріпився цей образ, а в свідомості українців закріпилась ненависть до країни-сусіда [3].

Між сербами та українцями є багато спільного в літературній русифікації. Зокрема, образ «братнього народу», «русского / сербського міра» та звеличення росіян в літературі і культурі. А також постійне нав'язування «старшого брата», який також притаманний сербській та українським літературам.

Література:

1. Дзюба І. Україна-Росія: концептуальні основи гуманітарних відносин. *Україна-Росія: протистояння чи діалог культур*. Роз. V. Київ, 2001. С. 265 – 333.
2. Тарапон О., Потапенко Р. Політика русифікації як засіб культурної асиміляції: історичний вимір. *Етнічна історія народів Європи*. 2021. Вип. 63. С. 121 – 127.
3. Український погляд на російську літературу. Дерусифікація набирає обертів. *Радіо Свобода*. <https://www.radiosvoboda.org/a/derusyifikatsiya-rosiyska-literatura/32232820.html>.
4. Шимкевич К. Росія і Сербія: не партнерські стосунки. URL: <https://tyzhden.ua/rosiia-i-serbiia-nepartnerski-stosunky/>.